

RECENZIJOS

VYTAUTO SINKEVIČIAUS KNYGOS
„LIETUVOS RESPUBLIKOS PILIETYBĖ 1918–2001 METAIS“

R E C E N Z I J A

Pilietybė – tai konstitucinis institutas, jo tyrinėjimai turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Vytauto Sinkevičiaus knyga „Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais“ (Vytautas Sinkevičius. Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2002, 208 p.) – tai pirmas Lietuvoje mokslinis darbas, kuriame išsamiai atskleidžiama, kaip įvairiais valstybės raidos etapais buvo reguliuojami pilietybės santykiai, parodoma, kokios aplinkybės lėmė atitinkamą teisinį reguliavimą bei jo pokyčius. Knygoje iškelta nemažai teorinio ir praktinio pobūdžio problemų, su kuriomis buvo susidurta ir tebesiduriama iki šiol.

V. Sinkevičiaus knyga yra naujas ir originalus mokslinis darbas. Jo svarbus pranašumas yra tai, kad autorius neapsiriboja vien atitinkamais laikotarpiais galiojusiu Lietuvos Konstitucijų, pilietybės įstatymų ir kitų teisės aktų analize, bet juos nagrinėdamas remiasi gausia archyvine medžiaga, iš kurios matyti, kaip įvairios valstybės institucijos interpretavo ir taikė tuo metu galiojusius teisės aktus. Ypač įdomūs yra Vidaus reikalų ministerijos, Teisingumo ministerijos ir Užsienio reikalų ministerijos iki 1940 metų išleisti teisės aktai, kurie anksčiau nebuvo tyrinėti. Autorius atskleidžia, kad 1919 m. sausio 9 d. Laikinajame įstatyme apie Lietuvos pilietybę, kuris reguliavo pilietybės santykius iki pat 1939 metų, išdėstytų teisės normų tikrąjį (realų) turinį neretai lemdavo valstybės vykdomosios valdžios institucijų sprendimai, priimti taikant įstatymą. Nors šių institucijų priimamų sprendimų atitiktis įstatymui kartais būdavo labai abejotina, šie sprendimai tapdavo teisiniais precedentais, kuriais būdavo remiamasi sprendžiant pilietybės klausimus.

Knygoje išsamiai analizuojamos Lietuvos Respublikos sudarytos tarptautinės sutartys su Rusija, Latvija, Ukraina ir Vokietija, kuriose buvo nustatyta ir tai, kurie asmenys *ex lege* laikomi Lietuvos piliečiais. Autorius atskleidžia, kaip laipsniškai buvo griežtinamos natūralizacijos sąlygos, parodo, jog taip buvo siekiama, kad Lietuvos piliečiais taptų asmenys, kuo labiau integravęsi

į Lietuvos visuomenę, taip pat asmenys, susiję teisiniais ryšiais tik su Lietuvos valstybe. Didelę mokslinę ir pažintinę reikšmę turi knygoje pateikta medžiaga apie pilietybės klausimų sprendimą Vilniaus krašte (1920–1940 metais) ir Klaipėdos krašte (1923–1939 metais). Vilniaus kraštą okupavusi Lenkija šio krašto gyventojus laikė Lenkijos ir nelaikė jų Lietuvos piliečiais, taigi tuos pačius asmenis Lietuva laikė Lietuvos piliečiais, o Lenkija – Lenkijos piliečiais. Susiklostė tokia padėtis, kad patys asmenys pradėjo siekti, kad jie būtų laikomi arba Lietuvos, arba Lenkijos piliečiais. 1939 metais Vilniaus kraštui *de facto* vėl tapus Lietuvos teritorijos dalimi, svarstant šiame krašte gyvenusiu asmenų pilietybės klausimą buvo vadovaujama nuostata, kad dalis šio krašto gyventojų yra Lietuvos piliečiai, kad šiems asmenims Lietuvos pilietybė nėra suteikiama – yra tik konstatuojamas jų turimos Lietuvos pilietybės faktas. Iš Lenkijos į Vilniaus kraštą 1919–1939 metais atvykę gyventi asmenys nebuvo laikomi Lietuvos piliečiais.

Autorius plačiai tyrinėja, kaip 1919–1940 metais buvo reguliuojami dvigubos pilietybės santykiai. Knygoje pateikta medžiaga ypač įdomi šiuo metu visuomenėje vykstančios diskusijos dėl dvigubos pilietybės ribojimo kontekste. Analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucijose tuo metu įtvirtintą reguliavimą parodoma, kad nors Lietuvos valstybė laikėsi dvigubos pilietybės draudimo principo, tas draudimas nebuvo absoliutus – kai kuriais atvejais Lietuvos pilietis tuo pat metu galėjo būti ir kitos valstybės pilietis. Dviguba pilietybė visiškai draudžiama buvo tik 1922 metų Konstitucijoje; kitose nuolatinėse Konstitucijose buvo numatytos tam tikros šio draudimo išlygos. Iš pateiktos medžiagos matyti, kad masinės emigracijos į Ameriką ir kitas valstybes inspiruota 1928 metų Konstitucijos nuostata „Lietuvos pilietis tačiau nepraranda savo pilietybės teisių pataps kurio Amerikos krašto piliečiu, jeigu atlieka tam tikras įstatymo nurodytas pareigas“ gyvavo neilgai – 1938 metų Konstitucijoje minėtos nuostatos neliko, o vietoj jos atsirado nuostata, kad „įstatymo nustatytais

atvejais pilietis, turėdamas svetimą pilietybę, gali ir nunistoti Lietuvos pilietybės". Kita vertus, minėta 1928 metų Konstitucijos nuostata, leidusi Lietuvos piliečiams išsaugoti Lietuvos pilietybę tais atvejais, kai jie įgyja kurios nors Amerikos žemyno valstybės pilietybę, rodo, kad Lietuvos valstybė, nenorėdama prarasti teisinio ryšio su emigravusiais Lietuvos piliečiais, laiku reagavo į susidariusią padėtį ir sprendė kilusias problemas keisdama Konstituciją, o ne taisydama Pilietybės įstatymą. Autorius analizuoja ir 1937 m. spalio 18 d. sudarytą Lietuvos Respublikos ir Amerikos Jungtinių Valstijų natūralizacijos ir karinės prievolės sutartį. Joje buvo įtvirtinta nemažai nuostatų, kurios yra aktualios ir šiuo metu. Galima atkreipti dėmesį į tai, kad knygoje galėtų būti aptartas dar vienas šios sutarties aspektas – ar minėta sutartis negalėtų būti atnaujinta?

Knygoje plačiai analizuojama Lietuvos TSR pilietybė, jos santykis su TSRS pilietybe. Vertinga tai, kad pirmą kartą Lietuvos teisės literatūroje pateikiami ir analizuojami Lietuvos TSR institucijų, TSRS valstybės valdžios institucijų teisės aktai, reguliavę Lietuvos TSR pilietybę, pažymėti žyma „neskelbtina“. Pirmą kartą pateikiamos ir tyrinėjamos oficialiai neskelbtos TSRS sudarytos tarptautinės sutartys su Vokietija ir Lenkija, turėjusios tiesioginės įtakos svarstant Lietuvos TSR pilietybės klausimus.

Autorius pagrįstai teigia, kad Lietuvos TSR pilietybė, kaip ir TSRS pilietybė, Lietuvos Respublikos piliečiams 1940 metais buvo primesta prievarta, kad Lietuvos TSR pilietybė nebuvo pilietybė tikraja to žodžio prasme. Pritartina nuomonei, kad Lietuvos TSR pilietybė nebuvo ir negali būti laikoma prieškarinio Lietuvos Respublikos pilietybės tąsa. Autorius parodo ir tai, kad 1990 metais atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę Pilietybės įstatyme nebuvo įtvirtintas visiškasis Lietuvos Respublikos pilietybės tęstinumas, nes Lietuvos Respublikos piliečiais buvo laikomi ne visi asmenys, iki 1940 m. birželio 15 d. turėję Lietuvos pilietybę. Piliečiais nebuvo laikomi asmenys, iki anksčiau nurodyto laiko turėję Lietuvos pilietybę, kurie *repatriavo iš Lietuvos*. Teisė į Lietuvos pilietybę taip pat nebuvo išsaugoma iš Lietuvos repatrijavusiems asmenims, kurie iki 1940 m. birželio 15 d. turėjo Lietuvos pilietybę, jų vaikams ir vaikaičiams. Knygoje pateiktas kritiškas tokio teisinio reguliavimo vertinimas vėliau pasitvirtino – Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 13 d. nutarime konstatavo, kad toks teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai.

Knygoje daug vietos skirta atskleisti, kaip įstatymų leidėjas laipsniškai plėtė asmenų, kurie tuo pat metu gali būti ir Lietuvos Respublikos, ir kitos valstybės piliečiais, sąrašą. Autorius kritiškai vertina Pilietybės įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą, kai dauguma Lietuvos Respublikos piliečių – nesvarbu, kur jie gyvena: Lietuvoje ar kurioje kitoje valstybėje – tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės piliečiai. Autoriaus nuomone, toks teisinis reguliavimas gali kelti konstitucingumo problemų. Paminėtina, kad nemažai autoriaus kritiškai įvertintų Pilietybės įstatymo nuostatų, leidusių dvigubai pilietybei tapti plačiai paplitusiu reiškiniu, minėtu Konstitu-

cinio Teismo nutarimu vėliau buvo pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai.

Kadangi 1991 m. gruodžio 5 d. priimtas Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas buvo grindžiamas nuostata, jog Lietuvos pilietis vienu metu negali būti ir kitos valstybės pilietis (išskyrus įstatyme numatytus atvejus), įstatyme buvo nustatyta, kad piliečiais yra asmenys, turėję Lietuvos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., jų vaikai ir vaikaičiai, jeigu jie nėra įgiję kitos valstybės pilietybės. Autorius teigia, kad tokia Pilietybės įstatymo nuostata reišktė, jog nemaža dalis asmenų, turėjusių Lietuvos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., šios pilietybės netenka, nes reikalavimas atsiskaiti kitos valstybės pilietybės jiems buvo nepriimtinas. Knygoje nuosekliai tyrinėjama, kaip buvo plėtojamas teisės į pilietybę išsaugojimo institutas, parodoma, kad reguliuojant pilietybės išsaugojimo santykius vis dėlto nepavyko užtikrinti visų asmenų, turėjusių Lietuvos pilietybę iki 1940 metų, lygiateisiškumą, nes minėti asmenys buvo skirstomi pagal tautybę.

Nagrinėdamas, kokie asmenys atkūrus 1990 metais nepriklausomą Lietuvos valstybę yra Lietuvos Respublikos piliečiai, autorius analizuoja Lietuvos Respublikos ir Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos 1991 m. liepos 29 d. sutarties „Dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“ nuostatas, susijusias su pilietybe. Šiuo aspektu minėta sutartis iki tol teisės mokslinėje literatūroje nebuvo tyrinėta. Pritartina autoriaus nuomonei, jog sutarties nuostatos, pagal kurias Lietuvos pilietybę galėjo įgyti tie asmenys, kurie „turėjo teisę į RTFSR pilietybę ir iki 1989 m. lapkričio 3 d. nuolat gyveno bei tebe-gyvena Lietuvos teritorijoje ir turi Lietuvos Respublikoje nuolatinę darbo vietą arba kitą teisėtą pragyvenimo šaltinį“ iš esmės atspindėjo Pilietybės įstatymo nuostatas, kuriomis vadovaujantis Lietuvos pilietybę galėjo įgyti visi asmenys, kurie iki 1989 m. lapkričio 3 d. nuolat gyveno Lietuvoje. Kita vertus, autorius teisingai pastebi, kad sutartyje buvo numatyta ir nauja asmenų, kurie gali įgyti Lietuvos pilietybę, kategorija. Tai asmenys, kurie į Lietuvą atvyko nuo 1989 m. lapkričio 3 d. iki šios sutarties pasirašymo dienos ir nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje, ir turi nuolatinę darbo vietą Lietuvos Respublikos įmonėse, įstaigose ir organizacijose arba kitą teisėtą pragyvenimo šaltinį. Nurodytiems asmenims, norintiems įgyti Lietuvos pilietybę, nebuvo taikomi sėslumo cenzos ir lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimai. Šie asmenys savo valią dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimo galėjo pareikšti iki dienos, nustatytos atskiru šalių susitarimu. Autorius daro nuorodas į Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos užsienio ministerijų notas, kuriomis buvo nustatyta ši data, parodo, kad pradžioje nustatyta data vėliau – pasikeitimo notomis būdu – buvo pakeista: sutartyje nurodyti asmenys galėjo pareikšti savo valią dėl Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimo iki 1993 m. liepos 1 d.

Knygoje gana plačiai nagrinėjama pilietybės samprata. Atskleisdamas teisės mokslinėje literatūroje pateikiamų pilietybės sampratų įvairovę autorius nurodo naujus šios sampratos aspektus, teigdamas, kad pilietybės sampratą galima atskleisti bent kiek išsamiau tik tuo

atveju, kai yra išryškinamas ne kuris nors vienas požymis, bet įvairių požymių visuma, *inter alia* tai, kad pilietybė suponuoja ne bet kokį, bet efektyvų asmens ir valstybės teisinį ryšį. Šiame kontekste pastebėtina, kad pilietybė nėra vien teisinė kategorija. Galima atkreipti dėmesį ir į tai, kad autorius, daugiausia dėmesio sutelkęs į išsamią pilietybės, kaip teisinės kategorijos, sampratos analizę, neaptaria kai kurių kitų pilietybės sampratos aspektų, pvz., neanalizuoja teisės literatūroje pateikiamų pilietybės modelių. Kita vertus, nors rašant knygą Lietuva dar nebuvo Europos Sąjungos narė, darbas būtų turiningesnis, jeigu jame būtų aptarta ir Europos Sąjungos pilietybė, jos santykis su Europos Sąjungos narių valstybių pilietybėmis.

Padidėjus gyventojų migracijai, daugėjant santuokų tarp skirtingų valstybių piliečių, požiūris į dvigubą pilietybę pastaraisiais dešimtmečiais keičiasi, jis tampa liberalesnis. Ne tik Lietuva, bet ir kitos valstybės bando ieškoti būdų, kaip spręsti dvigubos pilietybės problemą. Akivaizdu, kad vien dvigubos pilietybės griežtu draudimu minėtos problemos nepavyks išspręsti. Kita vertus,

pritarina autoriaus nuomonei, kad Pilietybės įstatymu reguliuojant dvigubos pilietybės santykius negalima nepaisyti šiuo metu galiojančios Konstitucijos 12 straipsnio nuostatos, kad dviguba pilietybė galima tik atskirais įstatymo numatytais atvejais, kad dviguba pilietybė negali būti plačiai paplitęs reiškinys.

V. Sinkevičiaus knyga „Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais“ yra reikšmingas mokslinis darbas, turintis teorinę ir praktinę reikšmę. Iš esmės tai mokslinė monografija, nes knyga atitinka mokslinėms monografijoms keliamus reikalavimus. Darbas gali būti panaudotas tolesnėms Lietuvos Respublikos pilietybės instituto studijoms, pilietybės teisinio reguliavimo raidos bei šio reguliavimo problemų tyrimams.

*Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
doc. dr. Armanas Abramavičius*

2008 m. sausio 8 d.

VYTAUTO SINKEVIČIAUS MONOGRAFIJOS
„LIETUVOS RESPUBLIKOS PILIETYBĖ 1918–2001 METAIS“

R E C E N Z I J A

Prieš kelerius metus buvo išleista Vytauto Sinkevičiaus knyga „Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais“ (Vytautas Sinkevičius. Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais. Vilnius, Teisinės informacijos centras. 2002, 208 p.). Tai pirmas Lietuvoje mokslinis darbas, kuriame pateikiama išsami Lietuvos Respublikos pilietybės teisinio reguliavimo nuo pat Lietuvos valstybės atkūrimo 1918 metais iki šių dienų analizė. Darbe atskleidžiama, kaip pilietybės teisinis reguliavimas keitėsi įvairiais valstybės raidos etapais, parodoma, kokios aplinkybės lėmė teisinio reguliavimo pokyčius. Labai svarbu, kad darbe atskleista nemažai teorinių ir praktinių problemų, su kuriomis buvo susidurta ir tebesusiduriama reguliuojant pilietybės santykius po 1990 m. kovo 11-osios, pateikiami siūlymai, kaip jas spręsti. Iki šios knygos pasirodymo Lietuvos teisės literatūroje buvo paskelbta vos keletas mokslo darbų, skirtų pilietybei, kuriuose buvo tyrinėti tik atskiri Lietuvos Respublikos pilietybės teisinio reguliavimo aspektai ir tik kai kuriais valstybės raidos laikotarpiais. Vytauto Sinkevičiaus knyga iš dalies užpildė iki tol mokslinėje literatūroje mažai tyrinėtą teisinių santykių sritį. Tai reikšmingas mokslinis darbas, turintis ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę.

Autorius pagrįstai teigia, kad pilietybė nėra vien formali teisės kategorija, kad ji visada neatsiejamai susijusi su suvereniteto, politinės santvarkos, asmens teisių ir laisvių klausimais. Pilietybė lemia asmens teisinį statusą. Nors tarptautinėje teisėje yra įtvirtintas principas, jog kiekviena valstybė gali pati apibrėžti, kas yra jos piliečiai, vis dėlto valstybės nėra visiškai laisvos savo nacionaliniais įstatymais ar sudarytomis tarptautinėmis sutartimis nustatydamos pilietybės teisinį reguliavimą. Šis teisinis reguliavimas turi užtikrinti žmogaus teisės į pilietybę įgyvendinimą, atitikti tarptautines konvencijas, paprotinę tarptautinę teisę ir visuotinai pripažįstamus teisės principus, susijusius su pilietybe. V. Sinkevičiaus atskleista Lietuvos Respublikos pilietybės teisinio reguliavimo raida rodo, kad jo turinį pirmiausia lėmė valstybės interesai. Įvairiais Lietuvos valstybės raidos laikotarpiais keičiantis valstybės interesams keitėsi ir piliety-

bės teisinis reguliavimas. Pritartina autoriaus nuomonei, kad galimybė nevaržomai išvykti iš Lietuvos ir vėl sugrįžti čia gyventi, didėjanti migracija leidžia manyti, kad ateityje prielaidų atsirasti dvigubai pilietybei ir dvigubos pilietybės įgijimo atvejų daugės, kad didėjanti valstybių integracija skatins vis liberalesnį požiūrį į dvigubą pilietybę, kad nors dviguba pilietybė yra aštrių politinių debatų objektas, tačiau daug valstybių pastaraisiais metais ieško būdų, kaip spręsti dvigubos pilietybės klausimą, o ne paprasčiausiai ją uždrausti (p. 171–172). Tai aktualu ir Lietuvai, ypač dabar, kai svarstomos galimybės keisti Konstitucijos 12 straipsnio bei Pilietybės įstatymo nuostatas taip, kad būtų išplėstos galimybės Lietuvos Respublikos piliečiams tuo pat metu būti ir kitos valstybės piliečiais.

Lietuvos Respublikos pilietybės teisinio reguliavimo turinys, šio reguliavimo tobulinimas priklauso ir nuo to, kaip suprantama pilietybė, kokie esminiai požūriai išskiriami ją apibūdinant. Teisės literatūroje nėra bendro sutarimo, kaip apibrėžti pilietybę. Autorius pagrįstai teigia, kad nors teisės mokslinėje literatūroje pateikiama įvairių pilietybės apibūdinimų, nors juose neretai akcentuojami skirtingi požūmiai, tie apibūdinimai papildo vienas kitą, jie nėra tarpusavyje nesuderinami, juo labiau jie nepaneigia vienas kito. Pritartina autoriaus pasiūlytam naujam požiūriui, kad visapusiškai atskleisti pilietybės sampratą galima, kai nurodomas ne kuris nors vienas ar keletas svarbiausių požūmių, bet įvairių požūmių visuma (p. 20–21). Tyrinėdamas pilietybės sampratą autorius nurodo tokių požūmių visumą. Pasakytina, kad nagrinėjant pilietybės sampratą knygoje galėtų būti plačiau analizuojami įvairūs pilietybės modeliai, pvz., etnis (Vokietija), pilietinis (Prancūzija), daugiakultūris (Jungtinė Karalystė) pilietybės modeliai. Kita vertus, toliau tyrinėjant pilietybės sampratą yra galimybės ją išsamiau nagrinėti ne tik grynai teisiniu, kaip tai daro knygos autorius, bet ir, pvz., sociologiniu aspektu.

V. Sinkevičiaus knygoje pateiktiems tyrinėjimams naujumo ir originalumo suteikia ir tai, kad plačiai remiamasi iki tol netyrinėta archyvine medžiaga. Autorius į mokslinę apyvartą pirmą kartą įvedė nemažai Lietuvos

Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Teisingumo ministerijos, Užsienio reikalų ministerijos iki 1940 m. išleistų ir iki tol netirtų teisės aktų, reguliavusių pilietybės klausimus. Tai leidžia geriau pažinti ir suprasti Lietuvos Respublikos pilietybės instituto įgyvendinimą Klaipėdos (1923–1939 m.) ir Vilniaus krašte (1920–1940 m.). Plėtodamas savo ankstesnėse publikacijose pateiktą požiūrį – beje, Lietuvos mokslinėje literatūroje taip pat suformuluotą pirmą kartą, – kad Lietuvos TSR nebuvo valstybė, nebuvo jokia Lietuvos valstybingumo forma, autorius pagrįstai teigia, jog vadinamoji „Lietuvos TSR pilietybė“, okupavus Lietuvos Respubliką 1940 m. mūsų valstybės piliečiams buvo primesta prievarta, nebuvo pilietybė tikraja to žodžio prasme. Svarbu ir tai, kad knygoje pirmą kartą Lietuvos teisės mokslinėje literatūroje pateikiami ir analizuojami Lietuvos TSR institucijų, TSRS valstybės valdžios institucijų teisės aktai, reguliavę Lietuvos TSR pilietybę, pažymėti žyma „neskelbtina“, taip pat nagrinėjamos iki tol oficialiai neskelbtos TSRS sudarytos tarptautinės sutartys su Vokietija ir Lenkija, turėjusios tiesioginės įtakos svarstant Lietuvos TSR pilietybės klausimus. Įdomus autoriaus požiūris ir į 1989 m. lapkričio 3 d. priimtą Lietuvos TSR pilietybės įstatymą – autorius pagrįstai teigia, kad nors šiame įstatyme buvo nustatyti Lietuvos TSR pilietybės įgijimo ir netekimo pagrindai, natūralizacijos sąlygos, pilietybės klausimų sprendimo tvarka, nors šis įstatymas savo turiniu prilygo savarankiškos valstybės įstatymui ir buvo labai svarbus siekiant nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo, tačiau šis įstatymas taip pat reguliavo ne pilietybės, bet kitokių santykius – pagal šį įstatymą išskirtinis statusas buvo suteiktas asmenims, kurie iki 1940 m. birželio 15 d. buvo Lietuvos Respublikos piliečiai, jų vaikams ir vaikaičiams, taip pat kitiems asmenims, nuolat gyvenantiems Lietuvoje šio įstatymo įsigaliojimo dieną. Pritartina autoriaus išvadai, kad 1940 metais prievarta įvesta Lietuvos TSR pilietybė nėra prieškarinio Lietuvos Respublikos pilietybės instituto tęsinys.

Knygoje pateikiama visapusiška pilietybės teisinio reguliavimo, nustatyto 1990 metais atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, analizė. Iš jos matyti, kad atkurtos nepriklausomos valstybės pilietybė yra grindžiama iki 1940 metų buvusios Lietuvos Respublikos pilietybės instituto tęstinumu. Autorius atskleidžia, kaip keitėsi ir laipsniškai buvo plečiamas asmenų, kurie yra Lietuvos Respublikos piliečiai, sąrašas. 1991 m. gruodžio 5 d., priimtame Lietuvos Respublikos pilietybės įstatyme iš pradžių buvo nustatyta, jog Lietuvos piliečiais laikomi tik asmenys, turėję Lietuvos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., jų vaikai ir vaikaičiai, kurie neįgijo kitos valstybės pilietybės. Reikalavimas nebūti įgijusiam kitos valstybės pilietybės reiškė, jog dalis asmenų, turėjusių Lietuvos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., nėra laikomi atkurtos nepriklausomos Lietuvos Respublikos piliečiais. Vėliau reikalavimas nebūti įgijusiam kitos valstybės pilietybės iš esmės buvo panaikintas. Tai rodo, jog įstatymų leidėjas laipsniškai pripažino Lietuvos Respublikos piliečiais daugiau asmenų, turėjusių Lietuvos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., taip pat jų vai-

kus ir vaikaičius. Nagrinėdamas, kokie asmenys buvo laikomi Lietuvos Respublikos piliečiais pagal teisinį reguliavimą, nustatytą 2001 metais, autorius atkreipė dėmesį į tai, kad pagal Pilietybės įstatymą Lietuvos piliečiais laikomi ne visi asmenys, kurie turėjo Lietuvos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., taip pat jų vaikai ir vaikaičiai: Lietuvos piliečiais nėra laikomi asmenys, turėję Lietuvos pilietybę iki 1940 m. birželio 15 d., jų vaikai ir vaikaičiai, kurie *repatrijavę* iš Lietuvos. Pagal įstatymą repatrijavimu laikomas išvykimas į etninę tėvynę arba apsigyvenimas etninėje tėvynėje. Autoriaus nuomone, įstatyme pateikta sąvoka „repatrijavimas“ samprata yra teisiškai nepagrįsta: susiejus repatrijavimą su asmens grįžimu vien į etninę tėvynę, kartu konstatuojama, kad pagrindinis ir vienintelis požymis, lemiantis, kokia valstybė yra asmens etninė tėvynė, yra asmens tautybė, nekreipiamą dėmesio į tai, ar asmuo yra gimęs toje valstybėje, ar jis buvo (yra) tos valstybės pilietis, ar jo tėvai, seneliai yra gimę toje valstybėje, pagaliau ar asmuo apskritai anksčiau turėjo kokį nors ryšį su ta valstybe, ar asmuo laiko tą valstybę savo tėvyne, taip pat ir etnine. Pilietybė yra nuolatinis teisinis asmens ir valstybės ryšys, kuris yra nuolatinis erdvėje ir laike. Autorius pagrįstai teigia, kad šio ryšio išlaikymas ar nutūkimas neturėtų priklausyti nuo to, kokios tautybės yra asmuo, taip pat nuo to, į kokią valstybę asmuo išvyko gyventi: ar į etninę tėvynę, ar į kurią nors kitą valstybę. Galima pasakyti, kad V. Sinkevičiaus knygoje kritiškai įvertintą teisinį reguliavimą, kai Lietuvos pilietybės turėjimas priklausė nuo asmens tautybės ir nuo tuo, į kokią valstybę jis išvyko gyventi – etninę tėvynę ar į kurią nors kitą valstybę, – vėliau Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai.

Viena iš labiausiai diskutuotinių pilietybės teisinio reguliavimo problemų – dviguba pilietybė. Knygoje nuodugnai tyrinėjama, kaip dvigubos pilietybės santykiai buvo reguliuojami įvairiais Lietuvos valstybės raidos etapais. Autorius parodo, kad nuo pat Lietuvos valstybės atkūrimo 1918 metais buvo laikomasi nuostatos, jog Lietuvos pilietis paprastai negali būti ir kitos valstybės pilietis. Absoliutus dvigubos pilietybės draudimas buvo nustatytas tik 1922 m. Konstitucijoje, kurioje buvo nustatyta, kad „niekas negali būti kartu Lietuvos ir kurios kitos valstybės pilietis“. Vėliau priimtose Lietuvos Konstitucijose buvo numatytos atitinkamos išlygos, kurių esmė – tam tikrais atvejais Lietuvos pilietis tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės pilietis. 1992 m. Konstitucijoje taip pat buvo įtvirtintas dvigubos pilietybės draudimas, tačiau jis nebuvo absoliutus – kai kuriais įstatymo numatytais atvejais Lietuvos pilietis tuo pat metu gali būti ir kitos valstybės pilietis. V. Sinkevičiaus knygoje pirmą kartą teisės mokslinėje literatūroje pateikta archyvinė medžiaga rodo, kad Lietuvos valstybė 1918–1940 metais siekė, kad dvigubos pilietybės atvejai nebūtų plačiai paplitę reiškinys, o tuo tarpu Lietuvos piliečiai, išvykę gyventi į kitas šalis, susidūrę su valstybės mėginimais riboti dvigubą pilietybę, energingai protestavo prieš tokius valstybės sprendimus ir įvairiais būdais „spausdavo“ Lietuvos valstybės institucijas, kad būtų priimti teisės aktai, leidžiantys jiems tuo pat metu

būti ir Lietuvos, ir kitos valstybės piliečiais. Panaši padėtis yra ir šiuo metu – Konstitucinio Teismo nutarimu išaiškinus, kad pagal Konstituciją dviguba pilietybė negali būti plačiai paplitęs reiškinys, lietuvių išėmimo organizacijos įvairias būdais ragina valstybės institucijas priimti sprendimus, kad dviguba pilietybė būtų leidžiama plačiau.

Teisinėje literatūroje visuotinai sutariama, kad pagal 1992 metų Konstitucijos 12 straipsnį dviguba pilietybė galima tik kai kuriais atvejais, kuriuos nustato įstatymas, kad tokių atvejų negali būti daug, kad dviguba pilietybė negali būti plačiai paplitęs reiškinys. V. Sinkevičius taip pat laikosi šios nuomonės. Gal todėl, kad teisinėje literatūroje ginčo dėl minėto požiūrio iki šiol nekilo, knygos autorius, pateikdamas šį požiūrį, apsiriboja minėtos konstitucinės nuostatos loginiu bei sisteminiu aiškinimu. Manytina, kad autoriaus argumentus, jog konstitucinė formuluotė „atskirais įstatymo numatytais atvejais“ reiškia tai, kad tokie atvejai gali būti labai reti, sustiprintų ne tik autoriaus taikomų, bet ir kitų teisės aiškinimo metodų, ypač teleologinio (įstatymų leidėjo ketinimų), taikymas. Kita vertus, valstybių integracija, galimybė laisvai išvykti iš Lietuvos ir vėl į ją sugrįžti didina gyventojų migraciją, o tai sudaro prielaidas ateityje daugėti atvejams, kai Lietuvos piliečiai įgis kitų valstybių pilietybę. Tai gali atsitikti ne tik dėl to, kad jie patys to prašo, bet ir dėl Lietuvos bei kitų valstybių pilietybės įstatymų kolizijos. Pritartina V. Sinkevičiaus nuomonei, kad tarptautinėje teisėje pastaraisiais metais požiūris į dvigubą pilietybę tampa vis liberalesnis, kad norint nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kai dvigubos pilietybės atvejai nebus retas reiškinys, prieš tai būtina atitinkamai pakeisti Konstitucijos 12 straipsnio nuostatas.

Analizuodamas pilietybės teisinį reguliavimą V. Sinkevičius pateikia siūlymą, kaip šis reguliavimas galėtų būti tobulinamas. Kai kurie autoriaus pasiūlymai jau yra įgyvendinti įstatymo leidėjo vėliau padarytuose Pilietybės įstatymo pataisose. Kai kurios autoriaus knygoje pateiktos išvados atitinka kai kurių Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose suformuluota pilietybės konstitucinė samprata, nuostatas. V. Sinkevičiaus knygoje pateikta medžiaga jau įėjo į mokslinę apyvartą, ji cituojama ir ja remiamasi įvairių autorių mokslo darbuose. Knyga plačiai naudojama aukštosiose mokyklose dėstant bei studijuojant pilietybės konstitucinį institutą. V. Sinkevičiaus knyga „Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais“ yra naujas ir originalus mokslinis darbas. Savo turiniu jis visiškai atitinka mokslinėms monografijoms keliamus reikalavimus. Nors pasirodžius šiai knygai pilietybės teisinis reguliavimas buvo ne vieną kartą keičiamas ir pildomas, tačiau dėl to joje pateikta medžiaga neprarado išliekamosios vertės, nemažai knygoje iškeltų pilietybės teisinio reguliavimo teorinių ir praktinių problemų iki šiol tebėra aktualios.

Apibendrinant galima neabejojant teigti, jog Vytauto Sinkevičiaus mokslinė monografija „Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais“ yra rimtas mokslinis veikalas, atitinkantis visus mokslingumo ir doktrininio vertingumo kriterijus.

*Mykolo Romerio universiteto
Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros
prof. dr. Gediminas Mesonis*

2007 m. gruodžio 20 d